

UOT 34:343.1 Cinayət mühakimə icraatı, s.93-101

SAMİR QƏDİROV

Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinin

Sənədlərin texniki ekspertizası şöbəsinin eksperti

E-mail: qadirovsamir55@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.64498/FQVB8256>

MƏHKƏMƏ-PORTRET EKSPERTİZASININ TƏDQIQAT OBYEKTlərİNİN (ORİJİNAL RƏQƏMSAL SÜBUTLARIN) BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİNƏ DAİR

Açar sözlər: Məhkəmə-portret ekspertizası, foto, videogörüntü, portret identifikasiyası, rəqəmsal kriminalistika, orijinal görüntülər, sübutların təhlili, ekspert rəyi, texnoloji innovasiyalar, beynəlxalq standartlar, təlim proqramları, preventiv tədbirlər, metodların standartlaşdırılması, sübutların etibarlılığı, metaməlumatları, rəqəmsal sübutların toplanılması.

Keywords: Forensic portrait expertise, photo, video, portrait identification, digital forensics, original images, evidence analysis, expert opinion, technological innovations, international standards, training programs, preventive measures, standardization of methods, reliability of evidence, metadata, collection of electronic evidence.

Anahtar kelimələr: Adli portre inceleme, fotoğraf, video, portre tespiti, dijital adli tıp, orijinal görüntüler, delil analizi, uzman görüşü, teknolojik yenilikler, uluslararası standartlar, eğitim programları, önleyici tedbirler, yöntemlerin standardizasyonu, delillerin güvenilirliği, meta veriler, dijital delillerin toplanması.

Ключевые слова: Судебная портретная экспертиза, фотография, видео, портретная детекция, цифровая криминалистика, исходные изображения, анализ доказательств, экспертное заключение, технологические инновации, международные стандарты, программы обучения, профилактические меры, стандартизация методов, надежность доказательств, метаданные, сбор цифровых доказательств.

Cəmiyyətlərin zaman axarında tarixi inkişafı ərzində, cinayət hadisələrinin təqibi və ədalətin təmin edilməsi daim aktual məsələ olmuşdur. Bu prosesdə, şübhəli şəxslərin müəyyən edilməsi, cinayətkarların identifikasiyası və təqsirsizlik prezumpsiyasının qorunması hüquq sistemlərinin fundamental məqsədləri sırasındadır. Kriminalistik fəaliyyətdə bu məqsədlərə nail olunmasında mühüm rol oynayan vasitələrdən biri də portret ekspertizasıdır, xüsusilə də fotosəkil əsasında şəxsin xarici görünüşünün eyniləşdirilməsi üzrə aparılan tədqiqatlardır. Bu ekspertiza, cinayət təhqiqatlarında sübutların toplanılması və təhlili, həmçinin məhkəmə proseslərində ədalətli qərarların qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli bir vasitə hesab edilir.

Kriminalistik praktikada insanın xarici görünüş əlamətlərindən geniş istifadə olunur. Bu məlumatların qeydə alınmasının ən geniş yayılmış üsullarından biri operativ axtarış tədbirləri, ekspertizalar, istintaq hərəkətləri prosesində həyata keçirilən təsvirdir. Ekspert insanın xarici görünüşünü və onun əkslərini

tədqiq edərkən, əlamətlərinin təsvirini aparan xüsusi biliyə malik şəxsdir. Əldə edilən təsvir, insanın xarici görünüşü və ya onun əksləri ilə, o cümlədən digər təsvirlərlə müqayisə edilir ki, bu da eyni adlı elementlərin və xarici görünüş əlamətlərinin eyni şəkildə təqdim olunmasını tələb edir.

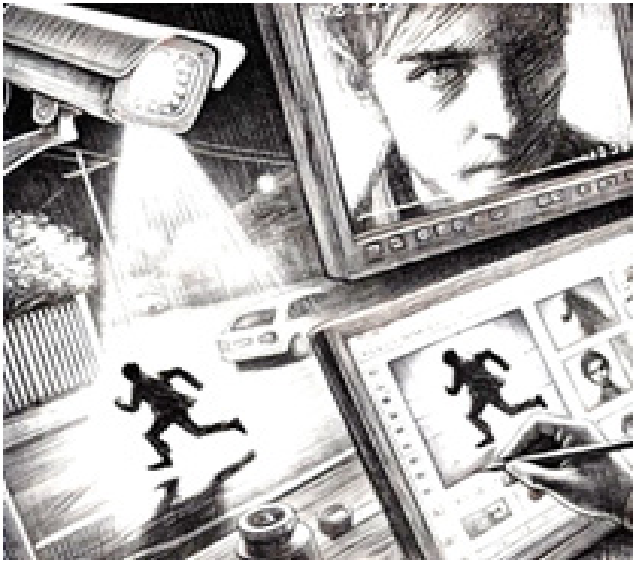
Məhkəmə- portret ekspertizası, əsasən cinayət işləri üzrə istintaq proseslərində tələb olunur. Bu ekspertiza cinayət törətməkdə şübhəli bilinən şəxslərin, daha nadir hallarda isə zərərçəkənlərin, şahidlərin, hətta kimliyi müəyyən edilməmiş meyitlərin şəxsiyyətini təsdiq etmək məqsədi daşıyır. Müasir dövrdə müşahidə kameralarının geniş tətbiqi, portret ekspertizasına tələbatı xeyli artırmışdır. Müxtəlif məkanlarda quraşdırılan bu kameralar, oğurluq, quldurluq, soyğunçuluq və xuliqanlıq kimi cinayətləri əks etdirən görüntülər əldə etməyə imkan verir. Bu ekspertizaya ticarət mərkəzləri, banklar, yaşayış binaları kimi yerlərdə törədilən oğurluq və soyğunçuluq, silahlı hücumlar, quldurluq, terror aktları, ekstremist qrupların fəaliyyəti, insan alveri,

qanunsuz miqrasiya, insanları qul kimi istismar etmə halları, məlum olmayan şəxsə aid meyitlərin tapılması kimi hallarda tez-tez müraciət edilir. Bu baxımdan portret ekspertizasının nəticələri, çox vaxt bir insanın konkret cinayətə cəlb edilməsinə dair əsaslı sübutlardan biri kimi çıxış edir.

Məhkəmə-portret ekspertizasının praktiki tətbiqini görmək üçün, müxtəlif hadisələrdən bir neçə misala nəzər salaq. Bu misallardan birincisi, cinayət işləri üzrə portret ekspertizasına aiddir.

Bir ölüm hadisəsi ilə qısa tanış olaq, gecə saatlarında Ramal (ad şərtidir) adlı bir şəxs yaşadığı binanın qarşısında bıçaqlanaraq öldürülür. Polis hadisə yerinə gələrək binanın müşahidə kameralarının

görüntülərini əldə edir. Görüntülərdə hadisədən sonra hadisə yerindən qaçan bir şəxs əks olunur. Polis əməkdaşları ilkin təhqiqat aparır və əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində şübhəli şəxsi saxlayır. İstintaq orqanı görüntüdə əks olunmuş şəxs, şübhəli şəxs qismində saxlanılan fərdin olub-olmadığını müəyyən etmək məqsədilə portret ekspertizası təyin edilməsinə dair qərar qəbul edir. Ekspert kamera görüntüsünü və şübhəli şəxsin eksperimental fotosəkilləri arasında müqayisəli tədqiqat apararaq rəy tərtib edir.

Nadir hallarda olsa da mülki işlərin icraatı zamanı da məhkəmə tərəfindən portret ekspertizası təyin edilir. Nümunə üçün, “Şerti Geyim” adlı məşhur bir geyim şirkəti yeni kolleksiyasını tanıtmək üçün prezentasiya keçirir, paralel olaraq tədbir foto çəkilişlə müşayiət olunur. Çəkilişdə müxtəlif modellər iştirak edir. Çəkiliş zamanı şərti olaraq Samirə adı ilə adlandırdığımız modelin əynində xüsusi bir dizayna malik olan gödəkçə çox diqqət çəkir. Bir neçə ay sonra Samirə, öz şəklini “Şerti Geyim” şirkətinin internet sahifəsində, həmçinin bir neçə reklam billboardlarında

görür. Samirə şirkətlə heç bir müqavilə bağlamayıb və tədbirdə çəkilən şəkillərin reklam məqsədləri üçün istifadəsinə xüsusi icazə verməyib. O, əvvəlcə şirkətə müraciət edərək vəziyyəti aydınlaşdırmaq istəyir. Şirkət nümayəndələri, bu şəkillərin çəkiliş zamanı təsadüfən çəkildiyini, həmçinin eyni gödəkçədən bir neçə modellərin əynində olduğunu, Samirənin olmadığını iddia edirlər. Xanım bu cavabla razılaşmır və öz xarici görünüşünün (fotosəkilinin) reklam məqsədilə istifadə edilməsi ilə əlaqədar qanuni yollarla hüquqlarını müdafiə etmək qərarına gələrək məhkəməyə müraciət edir. Məhkəmə prosesi zamanı “Şerti Geyim” şirkəti reklam materiallarında istifadə olunan fotosəkiləki modelin Samirə olmadığını, oxşar bir modelin olduğunu iddia edir. Bu mübahisəni həll etmək və geyim reklamında görünən modelin

Samirə olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün məhkəmə-portret ekspertizası təyin edilir. Ekspertiza zamanı təqdim olunan fotosəkillərin müqayisəli tədqiqatı aparılmaqla verilən ekspert rəyi əsasında Samirənin haqlı olduğu təsdiqləndi.

Qeyd olunan nümunədən də göründüyü kimi, şəxs müəyyən bir fotosəkilə özünün təsvir edildiyini sübut etmək məqsədilə məhkəməyə müraciət edə bilər. Bundan əlavə, mülki işlərdə məhkəmə-portret ekspertizası, şəxsin digər fərdlərin identifikasiyası üçün də təyin edilə bilər. Belə ki, məhkəmədə davam edən boşanma prosesində şərti olaraq Akif adlandırdığımız kişi ilə keçmiş həyat yoldaşı, şərti olaraq Elnarə adlandırdığımız qadın arasında əmlak mübahisəsi yaranır. Akif boşanma prosesində evindən, həyat yoldaşı tərəfindən toydan əvvəl cihaz olaraq gətirilmiş avadanlıqlarını (məişət texnikası, elektronika və s.) və mebellərini Elnarə və onunla

birlikdə gələn fəhlələr tərəfindən bir müddət əvvəl yük maşınına yüklənərək aparıldığını iddia edir.

Akif həmin prosesin baş verdiyi gün evin ətrafında olan təhlükəsiz şəhər sisteminin kameralarında qeydə alınmış görüntüləri məhkəməyə təqdim edir. Lakin Elnarə və onun tərəfindən gətirilən fəhlələr bu görüntülərdəki şəxslərin özlərinin olmadığını, başqa şəxslər olduğunu bildirirlər. Məhkəmə tərəfindən təyin edilən portret ekspertizası ilə bağlı ekspert təqdim edilmiş videogörüntülərdə əks olunmuş şəxslərin fotosəkillərini çıxardaraq, araşdırılan şəxslərin eksperimental fotosəkilləri ilə müqayisəli tədqiqat aparır. Tədqiq olunan subyektlərdən biri rəhmətə gedərsə bu halda müqayisə üçün sərbəst nümunələrdən istifadə edilir. Sərbəst nümunə dedikdə, şəxsin əvvəl çəkdiyi və ailə üzvlərində olan fotosəkilləri və ya rəsmi sənədlərdə əks olunan şəkilləri (xarici pasport, şəxsiyyət vəsiqəsi və s.) başa düşülür.

Qeyd edilən bu misallar portret ekspertizasının mülki işlərdə ədalətin bərqərar olunmasında nə qədər böyük rol oynadığını açıq şəkildə göstərir. Beləliklə, bu ekspertiza hüquqi prosedurların vicdanla aparılmasına, iddiaların həqiqətə uyğunluğunun təsdiqinə və ən əsası ədalətli məhkəmə qərarlarının verilməsinə zəmin yaradır.

Portret ekspertizası sadəcə texniki bir prosedur olmaqdan daha çox ədalətli mühakimənin təmin edilməsində həlledici rol oynayan elmi bir yanaşmadır. Bu ekspertiza insan simasının anatomik elementlərini və xüsusiyyətlərini təhlil etməklə, fərdlərin identifikasiyasını həyata keçirir. Məhkəmə-portret ekspertizası kriminal təhqiqatlardan mülki mübahisələrə, şəxsiyyətin eyniləşdirilməsindən sənədlərin saxtalaşdırılmasına qədər geniş bir

sahədə tətbiq olunur.

Müasir dövrün texnoloji inkişafı portret ekspertizası ilə əlaqədar yeni məsələlər və problemlər ortaya çıxarır. Rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı, foto və video materialların yayılması və redaktəsi (düzəliş edilməsi) üçün yeni imkanlar yaradır. Bu inkişaf ekspertiza fəaliyyətinə yeni perspektivlər gətirməklə yanaşı keyfiyyətsiz, təhrif olunmuş və ya redaktə edilmiş sübutların meydana çıxmasına da səbəb olur. Bu kontekstdə, portret ekspertizasının düzgün aparılması üçün orijinal rəqəmsal sübutların (foto və videoların) təqdim edilməsi vacib məsələdir. Belə ki, təhrif edilmiş və ya keyfiyyətsiz sübutlar ekspertiza prosesinin dəqiqliyini və etibarlılığını azaldır, bəzi hallarda isə ekspertizanın icrasını qeyri-mümkün edir.

Müasir dövrdə elm və texnologiyanın inkişafı, o cümlədən süni intellekt və blokçeyn texnologiyası kimi innovativ yanaşmalar portret ekspertizasının daha dəqiq, sürətli, obyektiv və şəffaf şəkildə aparılmasına imkan yaradır. Bu innovasiyalara açıq olmaq və onları hüquq sisteminin tərkib hissəsinə çevirmək hər bir cəmiyyətin öhdəliyidir.

Portret ekspertizasında istifadə olunan müqayisə üsullarının əksəriyyəti (əvəzləmə, üst-üstə qoyulma, əlamətlərin işarələnməsi ilə vizual tutuşdurma, maska, koordinat torlarından istifadə etməklə tutuşdurma, nisbi ölçülərin və bioloji asimmetriyanın tutuşdurulması) müxtəlif proqramların köməyi ilə reallaşdırılır.

Operativ videoçəkiliş materialında (əməliyyat – axtarış tədbirləri nəticəsində əldə edilmiş) əksər hallarda təsvir olunan şəxsin zahiri görünüşü haqqında informasiya məhdud və natamam olur. Bu cür videoçəkilişdən əldə olunan fotosəkillərə görə portret ekspertizasının aparılması müsbət nəticə vermir. Tədqiqatı portret təsvirinin orijinalına görə aparmaq daha məqsəduyğundur, çünki tədqiqatda reproduksiya metodunun tətbiqi zamanı təsvirin keyfiyyəti azalır, o cümlədən xırda xüsusiyyətlər, məsələn, xallar, qırıqlar və s. eyniləşdirmə əhəmiyyəti kəsb edən xüsusiyyətlər itir.

Printer vasitəsilə alınan surətlərdə isə saçın sıxlığı, görünüşü, bəzən saç xətti, üzde qırıqların dərinliyi və miqdarı, qaşın qalınlığı, göz yarığının konturu, göz almasının qabarıqlıq dərəcəsi, gözaltı qırışın forması və ifadə olunma dərəcəsi, kirpiyin kosmetik tərtibatı, burun-dodaq süzgəcinin eni və forması və s. əlamətlər təhrif olunur. Videogörüntülərin surətində dəri örtüyünün vəziyyəti, həmçinin qulaq seyvanları, traqus (qulaq seyvanında olan çıxıntı) və

digər bu kimi elementlər kifayət qədər əks olunmur.

Portret ekspertizası elmi prinsiplərə əsaslanan tədqiqatdır və onun təməlinə bir çox nəzəriyyə və elmi araşdırmalar dayanır. Portret ekspertizasında insan sifətinin müəyyənləşdirməyə yönəlmiş antropometriya, morfoloji təhlil və digər elmi yanaşmalardan istifadə edilir.

Antropometriya, insan bədəninin ölçü və nisbətlərinin öyrənilməsidir. Bu sahədə Alfons Bertilyon kimi alimlər insanın bədən ölçülərinin identifikasiyası üçün istifadə edilməsi ideyasını irəli sürmüşlər. Bertilyonun işləri XIX əsrdə cinayət təhqiqatlarında antropometrik ölçülərdən istifadənin əsasını qoymuşdur. Bu metod portret ekspertizasının elmi əsaslarından biridir. Morfoloji təhlil insan sifətinin strukturunu, cizgilərini və xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün istifadə olunur. Bu sahədə Kaliforniya Universitetinin professoru Paul Ekman şəxsiyyətin üz təsvirlərini əks etdirmək xüsusiyyətlərini tədqiq etmişdir. Ekmanın işləri portret ekspertizasının üz cizgilərinin təhlili aspektində mühüm rol oynayır. Geometrik morfometriya - obyektlərin formasının və dəyişikliklərinin riyazi şəkildə təhlilini təmin edir və portret ekspertizasında sifət elementlərinin ölçülməsi, o cümlədən müqayisə edilməsi üçün istifadə olunur. Vyana Universitetinin morfometriya üzrə professoru Fred Buksteyn bu sahənin inkişafına böyük töhfə vermişdir. Biometriya insanların fiziki və bioloji xüsusiyyətlərini ölçərək onları identifikasiya etmək üçün istifadə olunan texnologiyadır. Üz tanıma sistemləri biometrik texnologiyaların bir hissəsi kimi portret ekspertizasında da istifadə olunur. Miçiqan Dövlət Universitetinin kompüter elmləri və mühəndisliyi Departamentinin fəxri professoru Anil Jayn bu sahənin inkişafına böyük təsir göstərmişdir.

Portret ekspertizası sahəsində qoyulan suallar üzrə bir çox elmi tədqiqatlar aparılır. Bu tədqiqatlar üz (sifət) tanıma alqoritmlərinin dəqiqliyinin artırılması, ekspertizanın metodologiyasının təkmilləşdirilməsi və yeni identifikasiya texnikalarının inkişaf etdirilməsinə yönəldilmişdir. Antropometriya morfoloji təhlil, geometrik morfometriya və biometriya kimi müxtəlif elmi sahələrin bu ekspertizaya töhfə verməsi onun əhəmiyyətini daha da artırır.

Fikrimizcə, elmi və əsaslı tədqiqatlara söykənmək ekspertiza prosesinin əsasını təşkil etməlidir. Elmi biliklərin praktiki tətbiqi daha etibarlı, mötəbər və ədalətli nəticələrin əldə olunmasına zəmin yaradır. Məhkəmə ekspertizasının gələcəyi bu sahədə aparılan tədqiqatların diqqətlə izlənilməsi, yeni metodikaların

öyrənilməsi və praktikada tətbiq edilməsi kimi amillərin inkişafından asılıdır.

Orijinal rəqəmsal sübutların vacibliyi portret ekspertizasının elmi əsasları ilə sıx bağlıdır. Orijinal görüntülər - təhrif olunmamış və keyfiyyətli məlumatları ehtiva edir ki, bu da ekspertin dəqiq tədqiqat aparmasına imkan verir.

Portret ekspertizasının düzgün aparılması üçün foto və videolarda keyfiyyət vacib şərtlərdən biridir. Keyfiyyətsiz məlumatlar üz cizgilərinin, xüsusi əlamətlərin və digər fərqləndirici elementlərin dəqiq müəyyən edilməsinə mane olur. Məhkəmə ekspertizası sahəsində tanınmış mütəxəssis olan Leyn Vilkinson öz tədqiqatlarında orijinal sübutların vacibliyini və keyfiyyətsiz sübutların ekspertiza prosesinə mənfi təsirini araşdırmışdır.

Tədqiqat original foto və videolarda olan metaməlumatların (çəkiliş tarixi, vaxtı, yeri, cihaz modeli və s.) etibarlılığını təsdiq etmək üçün çox əhəmiyyətlidir. Metaməlumatlar sübutun mənsəyini müəyyənləşdirməyə və saxtakarlıq hallarının qarşısını almağa kömək edir. Hüquq sahəsində tanınmış alim Dr. Michael J. Saks məqalələrində metaməlumatların (məlumat haqqında məlumat) məhkəmə prosesində sübut kimi əhəmiyyətini və etibarlılığını vurğulayır.

Orijinal sübutların təhrif olunma və ya redaktə olunma ehtimalı azdır. Keyfiyyətsiz və ya ekran üzərindən telefonla çəkilmiş görüntülər asanlıqla dəyişdirilə və ya redaktə oluna bilər. Hüquqşünas alim Dr. Jennifer L. Mnukin sübutların təhrif edilmə riski və bunun ekspertiza nəticələrinə mənfi təsirinə dair fikirlərini bildirmişdir.

Orijinal rəqəmsal sübutların təqdim edilməməsi və ya keyfiyyətsiz sübutların təqdim edilməsi üz cizgilərinin düzgün qiymətləndirilməsinə mane olur və nəticədə yanlış identifikasiya ehtimalını artırır. Bu isə günahsız insanların təqsirləndirilməsinə və ya cinayətkarların cəzasız qalmasına səbəb ola bilər.

Məhkəmə ekspertizası prosesinin düzgün və ədalətli keçməsi üçün sübutların, o cümlədən rəqəmsal sübutların keyfiyyətinin əsas olduğunu vurğulayan hüquqşünas alim Dr. Iteyl E. Dror keyfiyyətsiz sübutların yanlış nəticələrə gətirib çıxara biləcəyini qeyd edir. Rəqəmsal sübutların xüsusi çətinliklər yaratdığını bildirən alim belə məlumatların asanlıqla redaktə edilə və ya silinə bilməsi səbəbindən rəqəmsal sübutların toplanılması, qorunması və təhlili zamanı daha diqqətli olmağın vacibliyini vurğulayır. Bu kontekstdə rəqəmsal sübutların orijinallığının və bütövlüyünün qorunmasının, yəni sübutların toplandığı andan ekspertizaya təqdim olunana

qədər hər hansı bir dəyişikliyə məruz qalmaması üçün müvafiq texniki və təşkilati-hüquqi tədbirlərin görülməsinin əhəmiyyətini xüsusi qeyd edir.

Ekspert təcrübəsi göstərir ki, rəqəmsal sübutlarla birlikdə onların məlumatlarının da diqqətə alınması vacibdir, çünki bu məlumatlar faylın yaradılma tarixi, müəllifi, dəyişiklikləri və s. haqqında informasiya verərək sübutun etibarlılığını yoxlamaqda mühüm rol oynayır. Rəqəmsal sübutların təhrif edilməsinin qarşısını almaq üçün müvafiq texniki vasitələrin və prosedurların tətbiq olunması, bu proseslərdə standartların tətbiq edilməsi və araşdırmalara təlim keçmiş mütəxəssislərin cəlb edilməsi işin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərir.

Beynəlxalq təcrübə portret ekspertizası sahəsində bir sıra təşkilatların, alimlərin və ekspertlərin fikirlərini əhatə edir. “Scientific Working Group on Facial Identification” adlı təşkilat portret identifikasiyası üçün metodikalar, təlimatlar və standartlar təqdim edir. SWG-FID üçün identifikasiyası sahəsində ABŞ-da fəaliyyət göstərən tanınmış elmi işçi qrupudur. Bu təşkilat hüquq-mühafizə orqanları, elmi tədqiqatçılar və digər mütəxəssislər daxil olmaqla, müxtəlif sahələrdən olan ekspertləri bir araya gətirir. SWG-FID-in əsas məqsədi üz tanıma metodlarının elmi əsaslarını gücləndirmək, bu sahədə standartlar və tövsiyələr hazırlamaq, onları tətbiq etməkdir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı ISO/IEC 19794-5:2011 “Information technology. Biometric data interchange formats. Part 5: Face image data - İnformasiya texnologiyaları. Biometrik məlumat mübadiləsi formatları. 5-ci hissə: Üz şəkli məlumatları” standartı üz cizgilərinin məlumatlarının mübadiləsi formatını və keyfiyyətini təyin edir. Bu standart portret ekspertizasında istifadə olunan foto və videolara keyfiyyət tələbləri müəyyən edir.

Avropa Məhkəmə Ekspertizası İnstitutları Birliyinin (ENFSI) məhkəmə-portret ekspertizası sahəsindəki metodiki təlimat və tövsiyələrində orijinal sübutların vacibliyi qeyd olunur.

Beynəlxalq təcrübə araşdırılan zaman bu məsələyə müstəvidə necə ciddi yanaşıldığı və etibarlı metodların tətbiq edildiyini müşahidə etmək olar. SWGFI, ISO, ENFSI kimi təşkilatlar portret ekspertizası sahəsində təqdim etdiyi standart və təlimatlarda tədqiqat obyektlərinin orijinallığının qeyd edilməsi bunun bariz nümunəsidir.

Ölkəmizdə məhkəmə-portret ekspertizasına olan tələbat artmaqdadır. Lakin bu sahədə hələ də bir sıra çətinliklər mövcuddur. Belə ki, məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin hüquqi əsaslarını müəyyən

edən prosessual qanunvericilikdə ekspertizanın təyin edilməsi, aparılması və ekspert rəyinin qiymətləndirilməsi kimi məsələlər, “Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Qanunda ümumi-nəzəri məsələlər tənzimlənir. Lakin bu normativ sənədlərdə rəqəmsal sübutlarla bağlı xüsusi tələblər, o cümlədən orijinal rəqəmsal sübutların əldə edilməsi, saxlanması və təqdim edilməsi qaydaları müəyyən edilməmişdir. Mövcud vəziyyətdə “Orijinal rəqəmsal sübut” anlayışının qanunvericilikdə müəyyən edilməsi istiqamətində işlərin görülməsi məqsədmüvafiq hesab olunur.

Qanunvericiliyin daha da təkmilləşdirilməsi, ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanmasına diqqətin artırılması, maddi-texniki bazanın gücləndirilməsi, eləcə də beynəlxalq təcrübə bu sahənin davamlı inkişafı istiqamətində atılan addımlar ölkədə portret ekspertizası sahəsinin gələcəkdə daha da güclənməsinə töhfə verəcəkdir.

Portret ekspertizası sahəsində postsovet ölkələrindən Rusiya, Ukrayna və Qazaxstan kimi ölkələrdə bu sahədə mövcud vəziyyət, tətbiq olunan metodlar və qarşıda duran vəzifələr təhlil olunaraq ümumiləşdirilmişdir.

Bu ölkələrin cinayət prosessual qanunvericiliyində ekspertizanın təyin edilməsi, aparılması qaydaları və rəyin verilməsi kimi mühüm məsələlər tənzimlənir. Bununla belə bu ölkələrin qanunvericiliyində rəqəmsal sübutlarla bağlı bəzi məqamlarda daha dəqiq və detallı tələblərə ehtiyac duyulur.

Mövcud problemlər sadəcə texniki və ya hüquqi aspektlərlə deyil, həm də ölkələrin daxili dinamikası, tarixi, iqtisadi və sosial xüsusiyyətləri ilə sıx əlaqədardır. Məsələn, maddi-texniki təminatın qismən yetərsizliyi, ixtisaslı mütəxəssislərin çatışmazlığı, korrupsiya riskləri ehtimalı, qanunvericilikdəki müəyyən boşluqlar və rəqəmsal (digital) sübutların idarə edilməsindəki çətinliklər bu problemlərin əsas göstəriciləridir. Bu problemlərin həlli üçün dövlət səviyyəsində, həmçinin müvafiq qurumlar və vətəndaş cəmiyyətinin nümayəndələrinin iştirakı ilə ciddi islahatların aparılması, hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi zəruridir.

Məhkəmə-portret ekspertizasının tam, hərtərəfli və obyektiv aparılması orijinal rəqəmsal görüntülərin ekspertizaya təqdim olunması ilə bilavasitə bağlıdır. Bu əsas prinsipi nəzərə alaraq, məhkəmə ekspertizasını təyin edən orqanlara aşağıdakı profilaktik tədbirlərin həyata keçirməsi tövsiyə olunmalıdır:

1. İlk növbədə, bütün foto və video materialların orijinal rəqəmsal nümunələri əldə edilməli, təhlükəsiz

şəkildə saxlanılmalı və ekspertə tam şəkildə təqdim olunmalıdır. Bu prosesdə keyfiyyətsiz və ya redaktə edilmiş (təhrif olunmuş) görüntülərin istifadəsinə qətiyyəən yol verilməməlidir.

2. Orijinal rəqəmsal görüntülərin ilk çəkildiyi və ya yaradıldığı formada saxlanması və onların təhrif olunmamasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu məqsədlə istintaq zamanı hadisə yerində monitor və ya hər hansı ekran üzərində mobil cihazların (smartfonlar, planşetlər və s.) video çəkiliş üçün istifadəsi qəti şəkildə qadağan edilməlidir. Çünki bu cihazlar keyfiyyət itkisinə, təhrifə və məlumatın redaktəsinə (müdaxiləsinə) yol açır.

3. Mobil cihazlarla çəkilmiş görüntülər əvəzinə, işlərin rəsmi qeydləri və məlumatların köçürülməsi üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi cihazla əvəz olunmalıdır. Hadisə yerində bütün rəqəmsal sübutların (video, foto, məlumatlar) orijinal formada (rəqəmsal yaddaş kartı, CD disk, USB yaddaş qurğusu və s.) köçürülməsi təmin edilməlidir. Hər hansı bir çevirmə və ya redaktə, orijinal informasiyanın itirilməsinə və ya redaktəsinə (dəyişikliklərə məruzə qalmasına) səbəb ola bilər.

4. Rəqəmsal sübutların köçürülməsi üçün xüsusi təlimatlar hazırlanmalı və bütün təhqiqat və istintaq orqanlarına təqdim olunmalıdır. Bu təlimatlarda orijinal faylların necə birbaşa cihazdan kompüterə köçürülməsi, təhlükəsiz disklərə yazılması, faylların adları və metadata (məlumat haqqında məlumat) məlumatlarının qorunması, həmçinin bütün əməliyyatların qeydiyyatının aparılması dəqiqliklə göstərilməlidir. Hadisə yerində rəqəmsal məlumatların

toplanması zamanı bütün əməliyyatların ciddi şəkildə təsvir olunmuş, tarixlənmiş və imzalanmış qeydiyyat forması vasitəsilə qeyd edilməsi təmin edilməlidir.

5. Hadisə yerində mobil cihazların istifadəsinə qadağa qoyan qaydalar hazırlanmalı, o cümlədən bu barədə müvafiq iltizamlar alınmalıdır. Burada məsul şəxs dedikdə, məlumatlarla ilkin işləyən (götürən) şəxs nəzərdə tutulur.

6. Müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq hadisə yerində rəqəmsal sübutların toplanması üçün xüsusi mobil laboratoriyalar yaradılması təklif olunmalıdır. Bu laboratoriyalar lazimi cihaz və proqram təminatı ilə təchiz edilərək, rəqəmsal sübutların operativ və təhlükəsiz şəkildə toplanmasını təmin edəcəkdir.

7. Rəqəmsal sübutların idarə edilməsi və təhlili üçün mərkəzləşdirilmiş bir sistem qurulmalı, bu sistem bütün orijinal rəqəmsal sübutların təhlükəsiz saxlanması, etibarlı şəkildə qeydə alınmasını və ekspertə çatdırılmasını təmin etməlidir. Mərkəzləşdirilmiş sistem, həmçinin sübutların nəzarət altında olmasını və hər hansı bir qanunsuz müdaxilənin qarşısını almalıdır.

Ədalət mühakiməsi hər bir demokratik cəmiyyətin təməl sütunlarından biridir. Ədalətli mühakimə sisteminin səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün bütün sübutlar, o cümlədən məhkəmə-portret ekspertizası zamanı təqdim olunan sübutlar, etibarlı, dəqiq və qanuni yollarla əldə edilməlidir. Orijinal rəqəmsal sübutların təqdim edilməsi bu etibarlılığın əsasını təşkil etməklə yanaşı, həmçinin hüquq sistemində olan ictimai inamı qorumağa və gücləndirməyə xidmət edir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Snetkov V.A. “İnsanın xarici görünüşünün kriminalistik təsviri”- SSRİ Daxili İşlər Nazirliyi Ümumittifaq Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Moskva 1984.
2. Bertillon, A. (1883). Identification anthropométrique: instructions signalétiques. Imprimerie administrative.
3. Ekman, P., & Friesen, W. V. (1978). Facial Action Coding System. Consulting Psychologists Press.
4. Bookstein, F. L. (1991). Morphometric tools for landmark data: Geometry and biology. Cambridge University Press.
5. Jain, A. K., Ross, A., & Prabhakar, S. (2004). An introduction to biometric recognition. IEEE Transactions on circuits and systems for video technology, 14(1), 4-20.
6. Wilkinson, I. D. (2017). Digital forensic science: An introduction. Routledge.
7. Saks, M. J., & Koehler, J. J. (2005). The coming paradigm shift in forensic identification science. Science, 309(5736), 892-895.
8. Mnookin, J. L. (2008). The courts, the DNA debate, and the future of forensic science. Brooklyn Law Review, 75, 1071-1124.
9. Dr.Dror “Cognitive and human factors in expert decision making: Six fallacies and the need for

transparency”, 2017 - “Forensic Science International” journal.

10. Dr. Dror & Cole “The vision in “blind” justice: Expert perception, judgment, and visual cognition in forensic science”, “Psychonomic Bulletin & Review” journal, 2010.

11. <https://www.nist.gov/topics/forensic-science/swg>

12. <https://www.iso.org/standard/51215.html>

13. <https://enfsi.eu/practice-areas/forensic-facial-examination/>

14. Wilkinson I. D. Digital forensic science: An introduction. Routledge, 2017.

15. Saks M.J. & Koehler J.J. The coming paradigm shift in forensic identification science. Science, 309(5736), 2005, p.892-895.

16. Mnookin J.L. The courts, the DNA debate, and the future of forensic science. Brooklyn Law Review, 75, 2008, p.1071-1124.

17. Dror I. E. Cognitive and human factors in expert decision making: Six fallacies and the need for transparency. Forensic science international, 257, 2015, p.184-190.

18. Garrett B. L. Autopsy of a crime lab: Exposing the flaws in America’s forensic system. University of California Press, 2016.

XÜLASƏ

Portret ekspertizası məhkəmə və istintaq proseslərində şəxsin foto və ya video görüntülər əsasında identifikasiyasını təmin edən mühüm ekspertiza növüdür.

Ekspertiza zamanı insanın sifətindəki morfoloji xüsusiyyətlər (qaş, göz, burun forması və s.) müqayisə olunur. Burada antropometriya, morfoloji təhlil, geometrik morfometriya və biometriya kimi elmi yanaşmalardan istifadə edilir. Müxtəlif proqram təminatları vasitəsilə əlamətlərin üst-üstə qoyulması, koordinat torları ilə müqayisə kimi metodlar tətbiq olunur.

Müasir texnologiyaların (video müşahidə sistemləri, süni intellekt və s.) yayılması portret ekspertizasına olan tələbatı artırır. Eyni zamanda bu texnologiyalarla əldə edilən rəqəmsal sübutların keyfiyyəti və orijinallığı məsələsi də önə çıxır. Təhrif olunmuş və ya redaktə edilmiş görüntülər ekspertiza prosesini çətinləşdirir və nəticələrin etibarlılığına mənfi təsir göstərə bilər.

Beynəlxalq təcrübədə (SWG-FID, ISO, ENFSI və s.) portret ekspertizasında istifadə olunan görüntülərin orijinal və keyfiyyətli olmasına xüsusi önəm verilir. Azərbaycanda isə bu sahədə hələlik normativ boşluqlar mövcuddur və “orijinal rəqəmsal sübut” anlayışına qanunvericilikdə dəqiq tərif verilməyib.

Məqalədə rəqəmsal sübutların düzgün toplanması və saxlanması üçün hadisə yerində mobil cihazlardan istifadənin məhdudlaşdırılması, xüsusi mobil laboratoriyaların yaradılması, metaməlumatların qorunması və sübutların mərkəzləşdirilmiş sistemdə saxlanması kimi təkliflər irəli sürülür.

Nəticə etibarilə, portret ekspertizasının inkişafı üçün elmi əsasların gücləndirilməsi, qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və texniki imkanların artırılması zəruridir.

ON SOME ISSUES OF RESEARCH OBJECTS (ORIGINAL DIGITAL EVIDENCE) OF FORENSIC PORTRAIT EXAMINATION

SAMİR GADIROV

*Ministry of Justice Center of Forensic Science Center of the
Department of Technical Examination of Documents*

SUMMARY

Portrait examination is an important type of examination that ensures the identification of a person based on photo or video images in court and investigative processes.

During the examination, morphological features of a person's face (eyebrow, eye, nose shape, etc.) are compared. Scientific approaches such as anthropometry, morphological analysis, geometric morphometry

and biometrics are used here. Methods such as superimposing features through various software and comparing with coordinate grids are applied.

The spread of modern technologies (video surveillance systems, artificial intelligence, etc.) has increased the demand for portrait examination. At the same time, the issue of the quality and originality of digital evidence obtained with these technologies also comes to the fore. Distorted or edited images can complicate the examination process and negatively affect the reliability of the results.

In international practice (SWG-FID, ISO, ENFSI, etc.), special importance is attached to the originality and quality of the images used in portrait examination. However, in Azerbaijan, there are still regulatory gaps in this area and the concept of "original digital evidence" has not been clearly defined in the legislation.

The article proposes such measures as limiting the use of mobile devices at the scene of a crime, creating special mobile laboratories, protecting metadata, and storing evidence in a centralized system for the proper collection and storage of digital evidence.

Consequently, it is necessary to strengthen the scientific basis, improve legislation, and increase technical capabilities for the development of portrait expertise.

ADLI PORTRE İNCELEMESİNİN ARAŞTIRMA NESNELERİNİN (ORİJİNAL DİJİTAL DELİLLERİN) BAZI MESELELERİNE DAİR

SAMİR GADİROV

*Adalet Bakanlığı Adli Uzmanlık Merkezi
Evrakların Teknik İnceleme Dairesi Uzmanı*

ÖZET

Portre incelemesi, mahkeme ve soruşturma süreçlerinde fotoğraf veya video görüntülerine dayanarak bir kişinin kimliğinin belirlenmesini sağlayan önemli bir inceleme türüdür.

İnceleme sırasında, kişinin yüzünün morfolojik özellikleri (kaş, göz, burun şekli vb.) karşılaştırılır. Antropometri, morfolojik analiz, geometrik morfometri ve biyometri gibi bilimsel yaklaşımlar kullanılır. Çeşitli yazılımlar aracılığıyla özelliklerin üst üste bindirilmesi ve koordinat ızgaralarıyla karşılaştırma gibi yöntemler uygulanır.

Modern teknolojilerin (video gözetim sistemleri, yapay zeka vb.) yaygınlaşması, portre incelemesine olan talebi artırmıştır. Aynı zamanda, bu teknolojilerle elde edilen dijital delillerin kalitesi ve özgünlüğü konusu da ön plana çıkmaktadır. Bozulmuş veya düzenlenmiş görüntüler, inceleme sürecini zorlaştırabilir ve sonuçların güvenilirliğini olumsuz etkileyebilir.

Uluslararası uygulamada (SWG-FID, ISO, ENFSI vb.), portre incelemesinde kullanılan görüntülerin özgünlüğüne ve kalitesine özel önem verilmektedir. Ancak Azerbaycan'da bu alanda hâlâ düzenleyici boşluklar bulunmakta ve "orijinal dijital delil" kavramı mevzuatta net bir şekilde tanımlanmamıştır.

Madde, suç mahallinde mobil cihaz kullanımının sınırlandırılması, özel mobil laboratuvarların oluşturulması, meta verilerin korunması ve dijital delillerin uygun şekilde toplanması ve depolanması için delillerin merkezi bir sistemde depolanması gibi önlemler önermektedir.

Bu nedenle, portre uzmanlığının geliştirilmesi için bilimsel temelin güçlendirilmesi, mevzuatın iyileştirilmesi ve teknik kapasitenin artırılması gerekmektedir.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ИССЛЕДОВАНИЯ ОБЪЕКТОВ (ПЕРВОНАЧАЛЬНЫХ ЦИФРОВЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ) СУДЕБНО- ПОРТРЕТНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

САМИР ГАДИРОВ

*Эксперт отдела Технической экспертизы документов
Центра Судебных Экспертиз Министерства Юстиции*

РЕЗЮМЕ

Портретная экспертиза — важный вид экспертизы, обеспечивающий идентификацию личности человека по фото- или видеоизображениям в судебно-следственных и следственных процессах.

В ходе экспертизы сравниваются морфологические особенности лица человека (форма бровей, глаз, носа и т. д.). Применяются такие научные подходы, как антропометрия, морфологический анализ, геометрическая морфометрия и биометрия. Применяются такие методы, как совмещение признаков с помощью различных программ и сравнение с координатными сетками.

Распространение современных технологий (системы видеонаблюдения, искусственный интеллект и т. д.) увеличило спрос на портретную экспертизу. При этом на первый план выходит вопрос качества и оригинальности цифровых доказательств, полученных с помощью этих технологий. Искажённые или отредактированные изображения могут усложнить процесс экспертизы и негативно повлиять на достоверность результатов.

В международной практике (SWG-FID, ISO, ENFSI и др.) особое значение придаётся оригинальности и качеству изображений, используемых при портретной экспертизе. Однако в Азербайджане до сих пор существуют пробелы в регулировании в этой области, а понятие «оригинальные цифровые доказательства» не имеет чёткого определения в законодательстве.

В статье предлагаются такие меры, как ограничение использования мобильных устройств на месте преступления, создание специальных мобильных лабораторий, защита метаданных и хранение доказательств в централизованной системе для надлежащего сбора и хранения цифровых доказательств.

Следовательно, необходимо укрепление научной базы, совершенствование законодательства и повышение технических возможностей для развития портретной экспертизы.

Rəyçi: h.f.d. A.Z.Kişiyeva

Təqdim edən: S.I.Qədirov

Daxil olma tarixi: 08.08.2025

Təkrar işlənmə tarixi: göndərilməyib.

Çapa imzalanma tarixi: 15.09.2025